

УДК 811.161.2 '282.2(477.61)

Слободян О. В.

ГЕОГРАФІЧНІ ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ НИЗИНИ В СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРКАХ ЛУГАНЩИНИ

Народна географічна термінологія східнослобожанських говірок Луганщини ще не була предметом спеціального вивчення. У статті описано народні географічні терміни на позначення низини, що мають загальне значення, та здійснено семантичний, етимологічний, словотвірний аналіз термінів, виявлених у говірках Луганської області, у зіставленні з українською літературною мовою та її діалектами.

Ключові слова: народна географічна термінологія (НГТ), лексичне значення, лексико-семантична група (ЛСГ), сема, інтегральна сема, диференціальна сема.

Слободян Е. В. Географические термины для обозначения низины в восточнослобожанских говорах Луганщины. – Статья.

Народная географическая терминология восточнослобожанских говоров Луганщины еще не была предметом специального изучения. В статье описаны народные географические термины, обозначающие низины, и осуществлен семантический, этимологический, словообразовательный анализ терминов, выявленных в говорах Луганской области, в сравнении с украинским литературным языком и его диалектами.

Ключевые слова: народная географическая терминология (НГТ), лексическое значение, лексико-семантическая группа (ЛСГ), сема, интегральная сема, дифференциальная сема.

Slobodyan O. V. Geographic terms for designation in lowland dialect shidnoslobozhanskyh Luhansk. – Article.

People geographical terminology shidnoslobozhanskyh dialects Luhansk has not been the subject of special study. The paper describes national geographic terms to describe the lowlands, with common values and semantic, etymological, derivational analysis terms found in dialects Luhansk region, in comparison with Ukrainian literary language and its dialects.

Key words: folk geographic terminology (FGT), lexical meaning, lexical-semantic group (LSG), sam, sam integral, differential sam.

Дослідження географічних термінів будь-якого краю має виняткове значення для з'ясування історії народу, його культури. Народна культура, вивчення традицій і звичаїв, збереження їх для майбутнього покоління в усі часи були й будуть однаково важливими, а також набуває особливого значення в наші дні, що обумовлено об'єктивними причинами (зокрема, частина старшого покоління населення переселяється, частина помирає тощо), через які цінний діалектний матеріал відходить у забуття.

Актуальність дослідження географічної термінології полягає насамперед у тому, що подібне наукове дослідження дає можливість простежити закономірності розвитку, функціонування та ареального розміщення народних географічних термінів (далі – ГТ), особливості їх структури та семантики. Мета статті – опис народних географічних термінів на позначення низини в аспекті їх формування та функціонування; систематизація та виявлення закономірностей їх утворення.

Будучи давньою та самобутньою, народна ГТ привертала увагу зарубіжних і вітчизняних лінгвістів. Так, досить повно вивчена польська (П. Нітче), сербсько-хорватська (Ю. Шутц), чеська та словацька (Р. Малько), болгарська (Е. Григорян), македонська (М. Агрировський), російська (Л. Берг, П. Маштаков, Е. Мурзаєв, В. Мокієнко), білоруська (І. Яшкін) ГТ. Проаналізовано й балтійські ГТ (Л. Невська). Українські студії над народними ГТ належать М. Сумцову, К. Дубняку, І. Верхратському, В. Левицькому, С. Рудницькому, М. Юрковському, а також сучасним дослідникам – Т. Марусенку, Й. Дзензелівському, М. Толстому, Є. Черепановій, П. Чучці, О. Данилюк, Т. Громко, Н. Сіденко, С. Шийці, І. Потапчук [3, с. 2].

У досліджуваному ареалі виявлена чимала кількість назв низини в широкому чи вузькому значеннях, а також їх елементів. Для побудови окремого

мікрополя «низина» релевантними визначено такі диференційні одиниці (далі – ДО), які виділені під час зіставлення лексем: 1) загальні властивості низини; 2) розмір (велика, мала); 3) заболоченість/незаболоченість; 4) наявність рослинності (дерев, кущів, трав) або вказівка на її відсутність; 5) місце розташування відносно інших ГО (географічний об'єкт).

Лексико-семантичну групу «низина» у східнослобожанських говірках Луганщини складають мікрогрупи, що наповнюють такі семи: «низина (загальне значення)», «низина, вкрита травою», «низина, поросла очеретом», «низина, поросла деревами», «широка низина», «вузька низина», «невелика низина», «низина біля річки», «заболочена низина», «низина, залита водою», «вузька, протяжна низина». У статті представлена група термінів на позначення «низина (загальне значення)».

Сема «низина (загальне значення)» у східнослобожанських говірках Луганщини представлена в мовленні респондентів термінами: *берег*² (Нов, Зел, Бар, Терн); *балка* (Міст) *вибалок* (Мик, Оборот, Зел); *упадина* (Сват); *долина* (Сват, Трет); *котловина* (Павл); *левада* (Сват); *лощина* (Сват, Калм); *луг* (Марк); *луки* (Рудів, Луг); *низ* (Вільш, Байд); *низина* (Білокур, Білов), *низи́на* (Сич), *низови́на* (Вільш, Ілліч), *низов'є* (Сват), *нізі́на* (Ілліч), *пони́зоўка* (Лантрат), *на низу* (Ілліч); *по́дина* (Трет, Марк, Калм).

Репрезентант лексико-семантичної групи (далі – ЛСГ) «низина» *берег*, що походить із псл. **bergъ* 22 [Т. 1, с. 170], на досліджуваній території виступає з такими значеннями: «низина (загальне значення)», «низина біля річки», «низина, залита водою». Порівняно із загальноновживаним *берег* «край землі, що межує з поверхнею річки, озера, моря» [23, Т. 1, с. 158], як зазначає М.І. Толстой, у більшості поліських говірок, як і майже в усіх східнослов'янських діалек-

тах, у багатьох випадках передає не тільки значення «границя суші стосовно до водного простору», а й називає «границю твердішого ґрунту стосовно до болота» [17, с. 90]. В українських діалектах термін *берег* належить до ЛСГ «низина»: на Кіровоградщині *берег* «низина (у загальному значенні)» [2, с. 12]; Рівненщині *берег* «широка низовина, поросла травною», «низина, поросла травною», «низина біля річки», *бэриг, бэріг* «низина, поросла травною», «низина біля річки», *бэрих* «низина, поросла травною» [19, с. 279]; у західноподільських говірках *берег* «низина біля річки», «низина (у загальному значенні)», *бережок* «низина (у загальному значенні)», «низина, залита водою», *берег, бериг* «низина біля річки» [15, с. 239]; на Волині *берег* «низина біля річки», «низина, поросла травною», «заболочена низина», «низина на місці колишньої річкової долини» [6, с. 12]; у Чернігівсько-Сумському Поліссі *берег* «низина», «низина біля річки», *бережки* «низина, залита водою» [18, с. 177]; у східностепових говірках Донеччини *берег* «низина місцевість біля річки» [16, с. 54].

У східнослов'янських говірках Луганщини термін *балка* в аналізованій ЛСГ задекларовано в значенні «низина (загальне значення)», «низина, укрита травною», «широка низина», «вузька низина», «низина біля річки», «низина, поросла деревами», де цей термін вживають унаслідок перенесення назви на описуваний географічний об'єкт з іншого, низиннорельєфного – *балка* «яр (загальне значення)», «неглибокий яр», «яр у степу», «яр, порослий лісом». Номен *балка* вживаний тільки в східнослов'янських мовах (виняток становить пол. *bałka*, дуже ймовірно, що це запозичення з укр. мови [22, Т. 1, с. 127]). Т. О. Марусенко аргументує слов'янське походження цього терміна й наводить дві можливі етимологічні версії його походження: 1) *балка* < **bolto* «болото» (імовірно, пов'язуючи з ознакою «низ», «долина»); 2) *балка* < **baliti* < **o-baliti* < **obaliti* < **ob-valiti* «обвалити, перекинути, зруйнувати» [11, с. 64–68]. Інші гіпотези походження цього слова свідчать про те, що його виникнення ще остаточно не з'ясовано [ЕССУМ, I, с. 127–128]. Порівняно з українською мовою та її діалектами в семантичному полі на позначення «низина» описуваний термін виступає з різними значеннями: *балка* «яр із пологіми схилами» [23, Т. 1, с. 96]; *балка* «степной овраг» [21, Т. 1, с. 25]; *балка* «низина, по якій тече вода з ставка, річки, болота чи джерела» [19, с. 277]; *балка* «вузька протяжна низина», «низина (у загальному значенні)» [15, с. 238]; *балка* «низина біля річки» [2, с. 12–13, 16]; *балка* «низина біля річки», *вибалок* «низинна місцевість» [8, с. 215, 220], *балка* «низина в степу, заросла травною», «невелике пониження земної поверхні» [11, с. 64–65]; *балка* «різновид земельної ерозії» [16, с. 56]. Погоджуємось, що для характеристики аналізованого географічного об'єкта діалектоносії часто використовують прийом зіставлення й порівняння з іншим за розміром об'єктом, указуючи на наявність/відсутність води на дні орографічного об'єкта та на інші ознаки [16, с. 58–57]. Отже, функціонування номена *балка* є одночасно виявом дії об'єктивних та внутрішньолінгвістичних чинників на діалектне мовлення.

Похідний від лексеми-репрезентанта *балка* термін *вибалок* в аналізованому семантичному полі «низина» в східнослов'янських говірках Луганщини представлено у значеннях: «низина (загальне значення)», «невелика низина». Для лексеми з іншим значенням наявне використання продуктивного суфіксального форманта *-ок*, що надає певним реаліям ознаки здрібнілості [15, с. 103]. Як зазначає Т. О. Марусенко, префіксально-суфіксальні утворення від основи *бал-* є дуже численними та різноманітними. Вони побудовані за слов'янською словотворчою моделлю «префікс + основа іменника + суфікс *-ькь*» [11, с. 68]. Порівняно з іншими українськими діалектами, у яких лексема має близьку семантику, термін *вибалок* зафіксовано в західноукраїнських говірках *вибалок* «низинна місцевість» [8, с. 220], на Кіровоградщині *вибалок* «низина (загальне значення)», «заболочена низина», «вузька, протяжна низина, долина» [2, с. 12–13, 16], у Чернігівсько-Сумському Поліссі *вибалок* «мокра, заболочена низина» [18, с. 177].

Полісемантичний термін *впадина* в ЛСГ «низина» зафіксований у мовленні діалектоносіїв на території північної Луганщини та репрезентує два значення: «низина (загальне значення)» та «низина, залита водою». Диференційна сема «низина, залита водою» з'являється в результаті переходу назви реалії на маркуючу ознаку, зокрема на «вологість, мокроту» [2, с. 14]. Зазначену лексему мовці використовують з урахуванням основних характеристик географічного об'єкта та наявності інтегральної семи «низинна місцевість». Із семантикою, яка характеризує низинну місцевість, термін *впадина* було зафіксовано на Кіровоградщині – (*впадина* «низина, залита водою» [2, с. 14]) та у Чернігівсько-Сумському Поліссі (*впадина* «низина, залита водою» [18, с. 177]).

Номен *долина* з кореневою основою *-дал-* < псл. **dolъ* [22, Т. 2, с. 89] у семантичному полі «низина» в східнослов'янських говірках Луганщини зафіксовано з двома значеннями: «низина (загальне значення)» та «широка низина». В інших українських діалектах лексема *долина* має переважно декілька значень. У західноукраїнських говірках – *долина* «низина, поросла травною», «широка низина», «мокра низина», «низина біля річки», «низина, поросла лісом» [6, с. 226]. У говірках Вінницької області номенклатурне слово *долина* утворює суцільний ареал і відоме з такими значеннями: «низовина взагалі, низовина, поросла травною», «низовина біля річки», «мокра заболочена низовина» [1, с. 130]. У говірках Рівненщини функціонує термін *долина*, який має декілька значень: «низька місцевість», «низина, поросла травною», «міжвисотна низовина», «широка низина», «низина біля річки» [19, с. 319]. У західноподільських говірках *долина* виступає з такими значеннями: «низина (у загальному значенні)», «вузька протяжна низина», «широка низина», «низина біля річки», «низина, поросла деревами», а *долинка* – це «низина, поросла травною», «низина, поросла деревами», «низина біля річки» [15, с. 258–259]. На Волині номен *долина* уживають під час називання «низини, порослої травною», «низини біля річки», «заболоченої низини», долу, «низину» [6, с. 44–45]. На Кіровоградщині представлено термін *долина* з такими значеннями: «низина

(у загальному значенні)», «широка низина», «низина біля річки» [2, с. 13–14]; у Чернігівсько-Сумському Поліссі *долина* – «мокра, заболочена низина», «низина, залита водою» [18, с. 177].

Полісемантичний термін *котловина* функціонує в мовленні діалектоносіїв досліджуваного регіону в значенні «низина (загальне значення)», «долина (загальне значення)» і має диференційні ознаки з іншими ГО. У східнослов'янських говірках зафіксоване функціонування номенів *котлован* < псл. **kotъľ* «котел» [22, Т. 3І, с. 60] «велика яма» та *котловина* «довга западина, не глибока виямка, між височинами гірського хребта», «заглиблення на вершині гори». Загальновживані ГТ *котловина*, *котло'ван* «велика западина на поверхні землі» [23, Т. 4, с. 314], на думку науковців, імовірно, мотивовані іменником *котел* [22, Т. 3І, с. 60] та належать до ГТ всеслов'янського походження [17, с. 225]. У східнослов'янських говірках номен *котлован* набуває ознак реалії антропогенного походження, а *котловина* у згадуваних значеннях – ГО натурогенного походження. П. Ковалів у книзі «Вступ до історії східнослов'янських мов» класифікує лексему *котел* як германський елемент в українській мові, хоч і наголошує, що не всі так звані германізми мають у науці одне пояснення: походження деяких із них є спірними, вони по-різному тлумачаться в науковій літературі [7, с. 123]. У дослідженнях географічної номенклатури Р. Бадюри, Е. Мурзаєва, П. Ніцше, М. Толстого доведено, що на слов'янських мовних теренах активно функціонують лексеми географічного значення, похідні від *kotъľ*. [16, с. 86]. Близькі за звучанням та значенням лексеми функціонують в інших слов'янських мовах (рос. *котловина* «западина на земній поверхні зі стрімкими схилами» [24, с. 35]; блр. *катлавіна* «долина між узгір'ями» [20, с. 91]). В українських говірках поширені номени, похідні від *kotъľ*, які позначають географічні об'єкти, що входять до складу ЛСГ найменувань рельєфу суші: у західноукраїнських говірках функціонують найменування *котлован* «котловина», *котловина* «заглиблення на вершині гори» [8, с. 232–233]; на Волині – *котлован* «викопана яма», «викопана яма, яка наповнюється водою з джерела» [6, с. 67]; у Чернігівсько-Сумському Поліссі – *котлован*, *котловина* «яма», *котловина* «вирита яма» [18, с. 178]; у східнослов'янських говірках Донецчини репрезентанти *катло'ван*, *котло'ван* спорадично вживаються діалектоносіями на позначення «великої ями антропогенного походження» [16, с. 76] На території Рівненської області зафіксовано *котло'віна*, *котло'вина* «котловина», *котло'віна* «яма», «канава», «рів», *котла'ван* «штучно вирита яма невизначеної форми» [19, с. 341]; у західно-подільських говірках виявлено номени *котел* зі значенням «яма круглої форми», *котелевина* «яма круглої форми», «конусоподібна яма», «вибоїна, яма на дорозі», «рів, утворений дією вод», *котлаван* «штучно вирита яма», *котлован* «заглиблення на вершечку гори, горба», «штучно вирита яма», *котловани* «ями на дорозі», *котловина* «заглиблення на вершечку гори, горба», «заглибина круглої форми» [15, с. 270]. Кіровоградське *котел* означає «заглиблення земної поверхні круглої форми», *котлаван* –

«штучно вирита яма», *котло'ван* – «штучно вирита яма», «степовий яр», *котловина* – «штучно вирита яма», «заглиблення на вершині гори» [4, с. 99–100]. Функціонування номена *котло'ван* та його фонетичних варіантів у говірках української мови, зафіксованого в цитованих джерелах, свідчить про наявність у семантичній структурі сем із протилежними диференційними ознаками «природність/штучність» [16, с. 65]. Отже, у досліджуваних східнослов'янських говірках у семантичній структурі лексеми *котлован* відбувся семантичний зсув на користь семі «географічна реалія антропогенного походження».

Термін *ле'вада* в досліджуваних говірках набуває декількох значень у лексико-семантичній групі «низина»: «низина (загальне значення)», «низина, вкрита травою», «низина біля річки», «низина, залита водою». Значення лексеми *левада* як репрезентанта семи «низина, залита водою» з виразною «низинною» семантикою пояснюємо позамовними чинниками: степові низинні місця часто заливає вода [2, с. 50]. Номен *ле'вада* зі значенням «низина біля річки» в Троїцькому районі Луганської області виступає з ознаками «низина біля річки з різною рослинністю», зі значенням «низина, укрита травою» – у мовленні діалектоносіїв с. Оборотнівки та с. Лантратівки, де вона виступає з ознакою «низина в кінці городу із сінокісними травами», у с. Третьківка – «низина, залита водою з луговими травами», у с. Парниківка, с. Верхня Покрова, с. Сичівка – «низина із сінокісними травами». Порівняймо: у Воронезькій області лексема *левада* набуває значення «низина на поймі, поросла травою». Отже, для українських діалектів у семантичному полі «низина» виявлено в західноукраїнських говірках – *левада* «низинна місцевість, долина», «мокра низина», «низьке піщане місце» [8, с. 234] «низина біля річки» [10, с. 287]; півн.-поліс. – *левада* «низина біля річки», «низина, поросла лісом» [18, с. 120–121]; кіровоградських – *левада* «широка низина», «низинна місцевість, долина», «низина, залита водою», «мокра низина», «низьке піщане місце» [4, с. 109–110], «низина (у загальному значенні)», «заболочена низина», «низина біля річки» [2, с. 14], на Донецчині – *левада* «низина біля річки», «низинна місцевість з неродючими ґрунтами» [16, с. 152]; у західно-подільських говірках – «низина біля річки» [15, с. 274]; на Рівненщині – «заплавна низовина, укрита трав'яною рослинністю»; «заболочена низина» [19, с. 349].

Наявність трав'янистої рослинності як неодмінної характеристики низовинної території закріплена в ГТ *лош'чина*, *луг*, *луки*. Найбільшим ареалом серед цих термінів найбільш вживаним є номен *луг*, який у ЛСГ «низина» маніфестує такі семи: «луг (загальне значення)», «низина, укрита травою», «низина біля річки», «вузька протяжна низина». В українській мові термін *луг* несе семантику «низина, поросла лісом» [23, Т. 4, с. 552] У значній частині українських говірок *луг* зберігає давнє спільнослов'янське значення: «низина біля річки, укрита лісом» (порівняємо: давньоруськ. *луг* «ліс», «болото», «низина поросла травою», рос. *луг* та білорус. *луг* «низина, поросла травою», польськ. *łąg*, *łęg*, *lug* «болото», «ліс на болоті», «багниста низина», чеськ. *lug* «низьке болотисте місце», болг. *лъг* «ліс

на низині», сербськ. *луг* «ліс на низині», «багниста місцевість», словен. *lôg* «ліс на низині» [12, с. 144]). Порівняння значень в окремих слов'янських мовах дозволяє теоретично відновити вихідне спільнослов'янське значення «низина біля річки, укрита травою» [12, с. 144]. В українських говірках зафіксовано розгалуження семантики ГТ *луг*: «низовина, поросла травою», «низовина, поросла лісом», «низовина (у загальному значенні)», «низовина біля річки», «низка місцевість», «ліс на низовині», «ліс на низьких місцях біля річки», «викорчувана місцевість» [8, с. 235]. У західноподільських говірках представлений термін *луг* зі значенням «низина, поросла травою», «низина біля річки», «низина, поросла лісом»; *луго'вина* «низина (у загальному значенні)» [15, с. 275], номен *луг*, *луг* – «низина, поросла травою», *луг* – «низина, поросла лісом», *луга* – «низина, поросла травою», *луги* – «низинна місцевість, поросла травою», «заболочена низовина» поширені на Рівненщині [19, с. 352]. У східноstepових говірках Донецчини лексеми *луг*, *лугови'на*, виступають у значенні «низинна місцевість біля річки», «низина, поросла травою» [16, с. 53]. Термін *луг* «низина біля річки», «низина поросла травою», «низина, поросла деревами» було зафіксовано на Кіровоградщині [2, с. 14–15]. На Волині поширений номен *луг* у значенні «низина, поросла травою», «низина біля річки», «низина, яка заливається водою», «мокра, заболочена низина» [6, с. 79].

Термін *лош'чина* утворено із застарілого діалектного лоск із додаванням суфіксу *-ина*, подібно до інших географічних термінів: *дол + ина*, *колдоб + ина*, *низ + ина*, *ухаб + ина*, [13, с. 214] (< д.-рус. **лоскъ* «полога низина, долина» [22, Т. 3, с. 296] та літ. тс., що *видолинок* «невелика і неглибока улоговина; улоговинка» [23, Т. 4, с. 551] передає семантику пониженого рельєфу. В українських говірках найменування *лош'чина* стосовно ЛСГ «низина» також репрезентоване в значенні «низовина (у загальному значенні)», [8, с. 235; 15, с. 83]; *лош'нице* «низина (у загальному значенні)» *лощина* «заболочена низина» [2, с. 12–13]; *лощина*, *лош'овина*, *лош'овінка* «заболочена низина» [18, с. 177].

Номен *луки* зафіксовано в східнословобожанських говірках Луганщини, де цей термін у ЛСГ «низина» функціонує з такими значеннями: «низина (загальне значення)», «низина біля річки». У мовленні діалектоносіїв Троїцького району Луганщини лексема *луки* виступає з ознакою «низинної ділянки біля річки із сінокісними травами». В українській мові лексема *луки* похідна від *лука*, пов'язана з праславянським **lŭka* [22, Т. 2, с. 302]. Як зазначає Т. Марусенко, особливістю вживання слова *лука* є значне поширення форми множини замість однини [9, с. 41]. В інших українських діалектах зафіксовано: у західноукраїнських говірках *лук* «мокра низина, яка поросла травою», *луки*, *лука*, *лукань* «низина, яка поросла травою» [8, с. 236]; на Рівненщині *лукá*, *луки* «низина, поросла травою»; на Донецщині *луки* «низина, поросла травою» [16, с. 96]; у західноподільських говірках *лука* «низина, поросла травою», *луки* «низина (у загальному значенні)» [15, с. 275]; на Волині *луки* «низина біля річки», «низина, поросла травою» [6, с. 79–80]; на Кіровоградщині *лук*, *лука* «низина, поросла травою» [2, с. 15].

Завершують аналіз народної географічної термінології цієї лексико-семантичної групи утворення з коренем *низ-* (з псл. *nizъ* «униз» [22, Т. 4, с. 86]): *низ*, *низі'на*, *низинá*, *низовинá*, *низов'є*, *нізі'на*, *пони'зовка*, *на низу*, де спостерігаємо найпродуктивніший твірний формант – суфікс *-ин-* з просторовим значенням [15, с. 82]. Ці терміни серед наведених найменувань є найбільш уживаними на території північної Луганщини. Згідно з дослідженнями М. Фасмера основа *-низ-* властива для більшості слов'янських говірок [25, Т. 3, с. 73], які успадкували її з псл. **nizъ* [22, Т. 4, с. 85–86], в основі якого індоєвропейський корінь **ni* «вниз», а походження та функції розширювача *-z-* у слові **nizъ* остаточно не встановлені [14, с. 4]. Окрім географічного терміна *низ* «низина (загальне значення)», який також походить від праслов'янського **nizъ*, із цим же значенням досить стародавнім є термін *низина*, з праслов'янського **nizina* – (< **nizъ*), з розповсюдженням у географічній термінології суфіксом *-ина* [14, с. 4]. Слово *низина* відбито майже у всіх слов'янських мовах (порівняємо: болг. *низинá*, макед. *низина*, слов. *nizina*, чеськ. *nizina*, словацьк. *nižina*, польськ. *nizina*, укр. *низинá*, белор. *нізі'на* [14, с. 4]), воно є загальноукраїнським і найуживанішим серед синонімів із корнем *низ-* у східнословобожанських говірках Луганщини. Термін *низовина* (рос. *низовина*, біл. *низаві'на*.) – східнослов'янське утворення з похідним суфіксом *-ов-ин-а* (але можливе утворення із суфіксом *-ина* від прикметникового типу *nizov-j*) [9, с. 41]. З подібним значенням названі лексеми зафіксовано в українській мові та її діалектах. «Словарь української мови» Б. Грінченка фіксує лексеми *низ*, *ни'зина*, *низи'на*, *низови'на* зі значенням «понижена місцевість» [21, Т. 2, с. 563]. У сучасній літературній мові лексеми *низ*, *низи'на*, *низови'на* також функціонують зі значенням «низка місцевість, низина» [23, Т. 5, с. 410–411]; хмельн. *низ* – «низинна місцевість», *низина*, *низовина* – «низина» [10, с. 288]; півн.-поліс. *низ*, *ни'зи*, *низи'на*, *низо'вина* – «низинна місцевість» [18, с. 141–142]; кіровогр. *низ*, *ни'зи* – «низина», *низи'на* – «понижена місцевість, долина» [4, с. 128–129]. У східноstepових говірках Донецчини семема «низинна місцевість (у загальному значенні)» репрезентована термінами *низ*, *ни'зи*, *ни'зина*, *низи'на*, *низови'на* та спорадичні репрезентанти семими «низинна місцевість біля річки» – лексеми *низ*, *ни'зина* (*низи'на*) [16, с. 53], *низ* також позначає низинну частину території населеного пункту та містить сему «географічний орієнтир», значним також є ареал представлення лексемою *низ* семими «поле в низині, придатне для вирощування сільськогосподарських культур» [16, с. 51]. У говірках Рівненщини функціонують такі терміни: *низ*, *низина*, *низовина*, *низь* «низинна місцевість»; *низовина* «низина біля річки» [19, с. 360]. Західноподільські говірки представлені номенами *низ* *ни'зи* *низо'ви'на* «низина (у загальному значенні)», «низинна місцевість», *ни'зи'на*, *ни'зина* «низина (у загальному значенні)», «заболочена низина», «рівнина біля річки», *низи'на* «низина біля річки», «вузька протяжна низина», *ни'зинка* «невелика рівнина», *пони'зина* «низина

(у загальному значенні)» [15, с. 281, 292]; на Волині: *низ*, *низина* «низина біля річки», *низина* «рівнина в загальному значенні», «заболочена низина» [6, с. 107]. Незафіксованим є термін *понизовка*.

Терміни на позначення географічних об'єктів, що віднесено до цієї лексико-семантичної групи, в основному полісемантичні й у конкретній групі назв реалізують лише деяку частину свого змістового наповнення.

Література

1. Білоус Л. Географічні апелятиви, похідні від верх- / верш-, діл- / дол- (на матеріалі говірок Вінниччини) / Л. Білоус // Мова і культура. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. 10 (122). – С. 128–131.
2. Громко Т. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Т. Громко / відп. ред. В. Лучик. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2000. – 172 с.
3. Громко Т. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. Громко. – Кіровоград, 2000. – 19 с.
4. Громко Т. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. Громко, В. Лучик, Т. Поляруш. – К. ; Кіровоград : РВГПЦ КДПУ, 1999. – 224 с.
5. Данилюк О. Словник народних географічних термінів Волині / О. Данилюк. – Луцьк : Надстир'я, 1997. – 108 с.
6. Данилюк О. Словник народної географічної термінології Волині / О. Данилюк. – 2-е вид. доповн. і виправл. – Луцьк : Вежа-Друк, 2013. – 148 с.
7. Ковалів П. Вступ до історії східнослов'янських мов / П. Ковалів. – Нью-Йорк : Б.в., 1970. – 160 с.
8. Марусенко Т. Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. Марусенко // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика) / отв. ред. В. Мартынов, Н. Толстой. – М. : Наука, 1968. – С. 206–255.
9. Марусенко Т. Назви рівнин в українській мові / Т. Марусенко // Дослідження з мовознавства : зб. статей аспірантів і дисертантів / відп. ред. Ф. Жилко. – К. : Наук. думка, 1962. – С. 29–48.
10. Марусенко Т. Названия рельефов в говорах Хмельницкой области УССР / Т. Марусенко. – М. : Наука, 1972. – 287 с.
11. Марусенко Т. Назви рельєфу в українській мові (деякі назви западин) / Т. Марусенко // Дослідження з мовознавства / відп. ред. Л. Паламарчук. – К. : Наук. думка, 1963. – С. 62–78.
12. Марусенко Т. Українські назви рельєфів і реконструкція праслов'янської лексики / Т. Марусенко // Питання топоніміки та ономастики : матеріали І Респ. наради з питань топоніміки та ономастики / відп. ред. К. Цілуйко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 143–147.
13. Мурзаев Э. – Словарь народных географических терминов / Э. Мурзаев. – М. : Мысль, 1984. – 653 с.
14. Полякова Е. Географические термины с корнем низ- в русской речи пермского края / Е. Полякова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://philologicalstudies.org/index.php?option=com_content&task=view&id=101&Itemid=27 свободный.
15. Потапчук І. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Потапчук ; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський – 2012. – 356 с.
16. Сіденко Н. Географічна апелятивна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Сіденко ; Донецький національний університет. – Донецьк – 2003. – 261 с.
17. Толстой Н. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды / Н. Толстой / отв. ред. С. Бернштейн. – М. : Наука, 1969. – 260 с.
18. Черепанова Е. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья : [словарь] / Е. Черепанова. – Сумы, 1984. – 274 с.
19. Шийка С. Народна географічна термінологія Ровенщини : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. Шийка ; Інститут української мови Національної академії наук України. – К., 2013 – 451 с.
20. Яшкін І. Белорускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / І. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1971. – 256 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

21. Грінченко Б. Словарь української мови : у 4 т. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 1. – 1996. – 495 с.; Грінченко – Грінченко Б. Словарь української мови : у 4 т. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 2. – 588 с.; Грінченко Б. Словарь української мови : у 4 т. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 3. – 516 с.; Грінченко Б. Словарь української мови : у 4 т. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 4. – 616 с.
22. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад. Р. Болдирев та ін. ; редкол. О. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А–Г. – 1982. – 632 с.; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад. Н. Родзевич та ін. ; редкол. О. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2 : Д–Копці. – 1985. – 572 с.; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад. Р. Болдирев та ін. ; редкол. О. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 3 : Кор–М. – 1989. – 552 с.; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад. Р. Болдирев та ін. ; ред. В. Коломієць, В. Складенко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 4 : Н–П. – 2003. – 656 с.; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад. Р. Болдирев та ін. ; редкол. О. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5 : Р–Т. – 2006. – 704 с.; Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад. Г. Півторак та ін. ; редкол. О. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 6 : У–Я. – 2012. – 568 с.
23. Словник української мови : в 11 т. – Т. 1–11. К. : Наук. думка, 1970 – 1980.
24. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935. – Т. 1 : А–Кюрины. – 1935. – 1562 с.; Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1938. – Т. 2 : Л–Ояловеть. – 1938. – 1040 с.; Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1939. – Т. 3 : П–Ряшка. – 1939. – 1424 с.; Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Ушакова. – М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1940. – Т. 4 : С–Ящурный. – 1940. – 1502 с.
25. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Трубачёва ; под. ред. и с предисл. Б. Ларина. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 1 : А–Д. – 1986. – 576 с.; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Трубачёва ; под. ред. и с предисл. Б. Ларина. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 2 : Е–Муж. – 1986. – 672 с.; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Трубачёва ; под. ред. и с предисл. Б. Ларина. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 3 : Муза–Сят. – 1986. – 830 с.; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер ; пер. с нем. и доп. О. Трубачёва ; под. ред. и с предисл. Б. Ларина. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 4 : Т–Яшур. – 1987. – 864 с.

Список умовних скорочень назв населених пунктів

Сват – м. Сватове; Оборот – с. Оборотнівка, Сватівський р-н; Бар – с. Бараниківка, Біловодський р-н; Зел – с. Зелівка, Біловодський р-н; Павл – с. Павлівка, Білокуракинський р-н; Міст – с. Містки, Сватівський р-н; Терн – с. Тернівка, Марківський р-н; Лантрат – с. Лантратівка, Троїцький р-н; Трет – с. Третьківка, Біловодський р-н; Мик – с. Миколаївка, Попаснянський р-н; Білокур – с. Білокуракине; Калм – с. Калмиковка мілоський р-н; Білов – с. Біловодськ; Ілліч – с. Іллічівка Троїцький р-н; Вільш – с. Вільшани Троїцький р-н; Оборот – с. Оборотнівка. Сватівський р-н; Сват – м. Сватове; Марк – с.м.т. Марківка; Луг – с. Лугове, Троїцький р-н; Байд – с. Байдівка, Старобільський р-н; Сич – с. Сичівка, Марківський р-н.